

Економічні науки

УДК 339.7

Якубовський Сергій Олексійович

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних економічних відносин
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова*

Yakubovskiy Serhii

*Doctor of Economics, Professor, Head of the
Department of World Economy and International Economic Relations
Odesa I. I. Mechnikov National University
ORCID: 0000-0002-1193-0241*

Ішков Павло Олегович

*бакалавр кафедри міжнародних економічних відносин
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

Ishkov Pavlo

*Bachelor of the
Department of World Economy and International Economic Relations
Odesa I. I. Mechnikov National University
ORCID: 0000-0001-5625-768X*

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ КРАЇН ЄВРОПИ В
УМОВАХ ТУРБОРЕАЛЬНОСТІ
TRANSFORMATION OF EUROPEAN FINANCIAL MARKETS IN THE
CONTEXT OF TURBO-REALITY**

*Анотація. Геополітична невизначеність, спричинена війною Росії в
Україні, погіршення економічної ситуації та посилення монетарної
політики вплинули на європейський фінансовий сектор. Це призвело до*

збільшення процентного доходу, отриманого фінансовими установами, але також до відновлення обережності в цінах на активи, особливо в кредитних портфелях кредитних установ, і появи вразливостей небанківського фінансового сектору через потенційні ринкові корекції. Нещодавній стрес, що послідував за крахом банку Кремнієвої долини та поглинанням *Crédit Suisse*, додав ринкового тиску на європейський фінансовий сектор. Тим не менш, європейські банки загалом мають дуже сильну позицію, коли йдеться про капітал та ліквідність.

У статті розглянуто основні показники, що представлені у *Global Banking Annual Review 2022* та результати наукових досліджень сучасного стану фінансового ринку та монетарної політики в Європі внаслідок російсько-української війни. Проведено аналогію напрямів фінансової політики в період до російського вторгнення на територію України з періодом прямої агресії Російської Федерації. Визначені фінансові ризики, які європейські банки переживали протягом 2022 року, а саме: макроекономічна криза, криза вартості активів, енергетична та продуктова криза, криза у ланцюзі поставок та криза талантів. Також визначено фактори, які впливали діяльність банків у 2022 році, а саме: географія, спеціалізація, сегментації клієнтів і масштаб. Практична цінність роботи полягає в тому, що сформовано концептуальну модель стратегічного розвитку європейського фінансового ринку в контексті стабілізаційних процесів міжнародної фінансової політики, а також продовольчої та енергетичної безпеки. Наводяться аргументи на користь концепції стратегічної автономії, що ґрунтується на підвищенні стійкості ЄС у конкретних стратегічних секторах.

Ключові слова: геополітика, глобалізація, банки, фінансові ринки, ЄС.

Summary. *The geopolitical uncertainty caused by Russia's war in Ukraine, the deteriorating economic situation, and the tightening of monetary policy have affected the European financial sector. This has led to an increase in interest income earned by financial institutions, but also to renewed caution in asset prices, especially in credit portfolios of credit institutions, and to the emergence of vulnerabilities in the non-bank financial sector due to potential market corrections. The recent stress that followed the collapse of a Silicon Valley bank and the takeover of Crédit Suisse added to the market pressure on the European financial sector. Nevertheless, European banks are generally in a very strong position when it comes to capital and liquidity.*

The article discusses the main indicators presented in the Global Banking Annual Review 2022 and the results of scientific research on the current state of the financial market and monetary policy in Europe as a result of the Russian-Ukrainian war. The author analyzes the financial policy directions in the period before the Russian invasion of Ukraine with the period of direct aggression of the Russian Federation. The financial risks that European banks experienced during 2022 are identified, namely: macroeconomic crisis, asset value crisis, energy and food crisis, supply chain crisis and talent crisis. The factors that influenced the banks' activities in 2022 were also identified, namely: geography, specialization, customer segmentation, and scale. The practical value of the work lies in the fact that a conceptual model of the strategic development of the European financial market has been formed in the context of the stabilization processes of international financial policy, as well as food and energy security. Arguments are presented in favor of the concept of strategic autonomy based on increasing the EU's resilience in specific strategic sectors.

Key words: *geopolitics, globalization, banks, financial markets, EU.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Економічна система зазнала значних метаморфоз внаслідок спалаху пандемії коронавірусу. Тоді виникла нагальна потреба у швидкому реагуванні фінансових установ на обмеження. В результаті економіка багатьох країн суттєво постраждала. Варто також згадати післявоєнні роки у випадках світових військових конфліктів, коли існуючі алгоритми виходу з кризових ситуацій виявлялися неефективними. Банки відновилися після пандемії завдяки значному зростанню доходів, але контекст кардинально змінився. Нині низка взаємопов’язаних потрясінь — одні геополітичні, а інші — тривалі економічні та соціальні наслідки пандемії — посилюють нестабільність. Після більш ніж десятирічного періоду, коли зміни цін майже постійно були нижчими за цільовий показник Європейського центрального банку, в 2022 року країни ЄС зіткнулися з раптовим і несподіваним зростанням інфляції. Якщо на початку це зростання було спричинене переважно різким підвищенням цін на енергетичну сировину, лише частково виправданим фактичною невідповідністю між попитом і пропозицією, то з плином місяців інфляція, схоже, зумовлена ендегенними факторами, серед яких особливо виділяється середнє зростання торговельних надбавок, хоча і з сильною гетерогенністю між країнами, секторами та галузями промисловості [1].

Актуальність дослідження зумовлена тим, що європейський фінансовий ринок зазнав прямого негативного впливу російської агресії та порушення територіальної цілісності України. Всі ці процеси супроводжуються декількома раніше сформованими несприятливими тенденціями соціально-економічного та фінансового розвитку, які ще більше загострилися внаслідок бойових дій. Зокрема, COVID-19, погіршення навколишнього середовища, зростання інфляції,

деглобалізація, недостатній соціальний розвиток окремих країн, а також дефіцит палива та продуктів харчування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Криза фінансового ринку в Європейському Союзі значно погіршилася після російського вторгнення в Україну. Дійсно, до 24 лютого 2022 року вже спостерігалися несприятливі економічні тенденції, зокрема, високі темпи інфляції в окремих регіонах, низький соціально-економічний рівень життя та добробуту, що виражалось в зuboжінні окремих верств населення окремих верств населення [2]. Тому з початком повномасштабних дій в Україні повномасштабних дій в Україні спостерігалось погіршення ринкових настроїв, що полягало у припиненні виплати "мирних дивідендів", які використовувалися для мирних дивідендів, які використовувалися для вирішення питань сталого розвитку та соціального забезпечення, а також сталого розвитку та соціального забезпечення, а також перебалансування фіскальних пріоритетів [3]. З огляду на те, як всі ці події вплинули на міжнародну економічну систему вплинули на міжнародну економічну систему, за даними експертів Світового банку, кількість людей, що живуть за межею бідності зросла зі 100 мільйонів до 700 мільйонів [2]. Варто відзначити фінансові ризики у сфері продовольчої та енергетичній безпеці, які є основою ключових показників економічної безпеки [4]. Зрештою, збій логістичних ланцюгів внаслідок пандемії пандемії значно посилюється з початком активних бойових, що значно погіршило ситуацію на грошово-кредитному ринку та викликало шок попиту та пропозиції, відповідно, загальне зростання цін. Провідні країни Євросоюзу рівнем соціально-економічного добробуту до загострення військового конфлікту мали рівень інфляції понад 5% [2]. Пряме порушення логістики закупівель призвело до зростання цін. Загалом, фінансовий ринок може стати більш вразливим через непередбачуваної ескалації російсько-української війни та несвоєчасної нормалізації соціально-економічної ситуації в провідних

країнах Європейського Союзу та несвоєчасної нормалізації соціально-економічного розвитку провідних країн ЄС [5]. Така ситуація призведе до до сповільнення економічної активності, зростання фінансових ризиків та ще більшої інфляції.

Так, за даними дослідження Standard Eurobarometer 99 - Spring 2023, що було проведено у червні 2023 року, відповідаючи на запитання про дві найважливіші проблеми, з якими стикається їхня країна, 45% опитаних європейців визначили «зростання цін/інфляцію/вартість життя» (-8 в.п. у порівнянні з січнем-лютим 2023 року), переважно перед економічною ситуацією (18%, +1 в.п.), «довкілля та клімат» (16%, +2 в.п.), імміграція (14%, +5 в.п.) і здоров'я (14%, без змін). Різко знизилася стурбованість енергозабезпеченням (12%, -7 п.п.), опустившись з другої на п'яту позицію (рис. 1) [6].

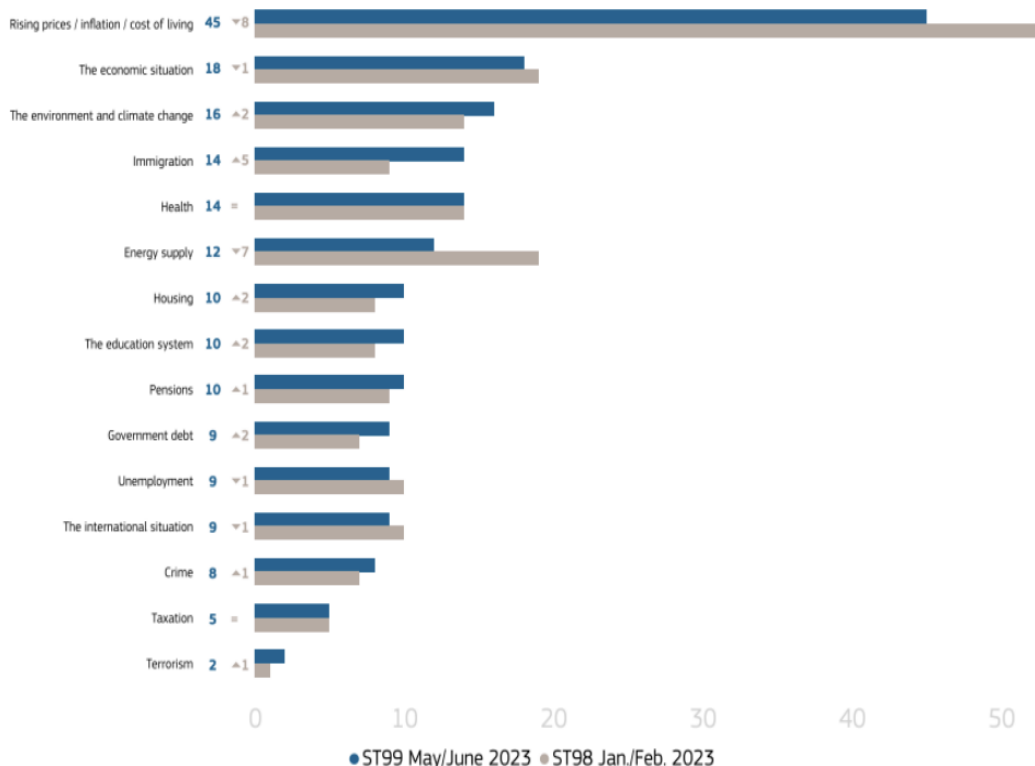

Рис. 1. Проблеми, з якими стикаються Європейські країни

Джерело: Standard Eurobarometer 99 - Spring 2023 [6]

На перший погляд, інфляція та від'ємні реальні відсоткові ставки можуть здаватися великою можливістю для деяких секторів, особливо для фінансового сектору. Однак з часом інфляція не є вигідною навіть для банківського та фінансового секторів. Дійсно, чим довше триває період інфляції, тим складніше інвесторам передбачити майбутні цінові тенденції. Як реакція, вони скорочують часовий горизонт свого вибору. Результатом цього процесу може стати поступове висихання середньо- та довгострокових фінансових ринків та інвестицій. Все це може скоротити середню тривалість фінансових і нефінансових інвестицій, а отже, негативно вплинути на потенційне економічне зростання.

Проте, у порівнянні з початком року, економічні уявлення значно покращилися. У червні 2023 року 45% респондентів вважали ситуацію в європейській економіці хорошою (+5 п.п. із січня-лютого), трохи переважаючи тих, хто вважав її поганою (44%, -7 п.п.). 40% характеризували економічну ситуацію у власній країні як добру (+5 п.п.) і 58% як погану (-8 п.п.).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є проведення аналізу сучасного стану фінансового ринку та монетарної політики в Європі внаслідок російсько-української війни, визначення факторів фінансових ризиків, які європейські банки переживали протягом 2022 року.

Викладення основного матеріалу дослідження. Наслідки пандемії COVID-19 все ще відчуваються, а російське вторгнення в Україну в лютому 2022 року та загострення напруженості навколо Тайваню ознаменували грубе повернення геополітики як руйнівної сили. Огляд економічної літератури дозволив виділити п'ять головних потрясінь (факторів), що вплинули на банки в усьому світі:

- *Макроекономічна криза.* Стрімке зростання інфляції та ймовірність рецесії є важким випробуванням для центральних банків, навіть якщо

вони намагаються приборкати свою політику кількісного пом’якшення.

- *Криза вартості активів.* Серед них різке падіння на китайському ринку нерухомості та різка девальвація фінансових технологій і криптовалют, включаючи банкрутство деяких відомих криптоорганізацій.
- *Енергетична та продуктова криза.* Збої в постачанні енергії та продовольства, пов’язані з війною в Україні, сприяють інфляції та ставлять під загрозу життя мільйонів людей.
- *Криза у ланцюзі поставок.* Порушення ланцюгів постачання, яке почалося під час перших карантинів через пандемію, продовжує впливати на світові ринки.
- *Криза талантів.* Зайнятість зазнала значних змін під час COVID-19, коли люди змінили роботу, почали працювати віддалено або взагалі залишили робочу силу, щоб приєднатися до великого виснаження» — зміни без ознак послаблення.

Щоб зрозуміти, чому та як банки опинилися там, де вони є, звернемося до звіту Global Banking Annual Review 2022 [7]. В ньому зазначається, що однією з вражаючих характеристик 2022 року є те, що деякі банки в деяких регіонах активно розвиваються та демонструють високі та зростаючі прибутки та доходи. Цю набагато оптимістичнішу картину можна знайти на окремих ринках — наприклад, у багатьох регіональних банках Сполучених Штатів і п’ятірці провідних банків Канади. У країнах, що розвиваються, таких як Індія, Індонезія, Мексика та Південна Африка, найбільші за ринковою капіталізацією банки працюють дуже добре [7, с. 3].

Треба зазначити, що вищезазначені потрясіння/кризи не обов’язково мають позитивний або негативний вплив на банки, але вони спричинили зростання волатильності та значні зміни порівняно з відносною

стабільністю останніх 12 років. Наслідки будь-якої кризи є взаємопов'язаним. Наприклад, зростання цін на продукти харчування, паливо та сировинні товари розпочалося як глобальна ресурсна криза внаслідок впливу пандемії на глобальні системи постачання, а зараз поширилося через хвильові ефекти війни Росії проти України. Водночас вони по-різному проявляються в різних країнах світу. У той час як Європа, Китай і розвинена Азія потерпають найбільше, інші регіони, зокрема на Близькому Сході, отримують вигоду від зростання цін на енергоносії. Загальний вплив у Північній Америці також є більш нюансованим (Рис. 2).

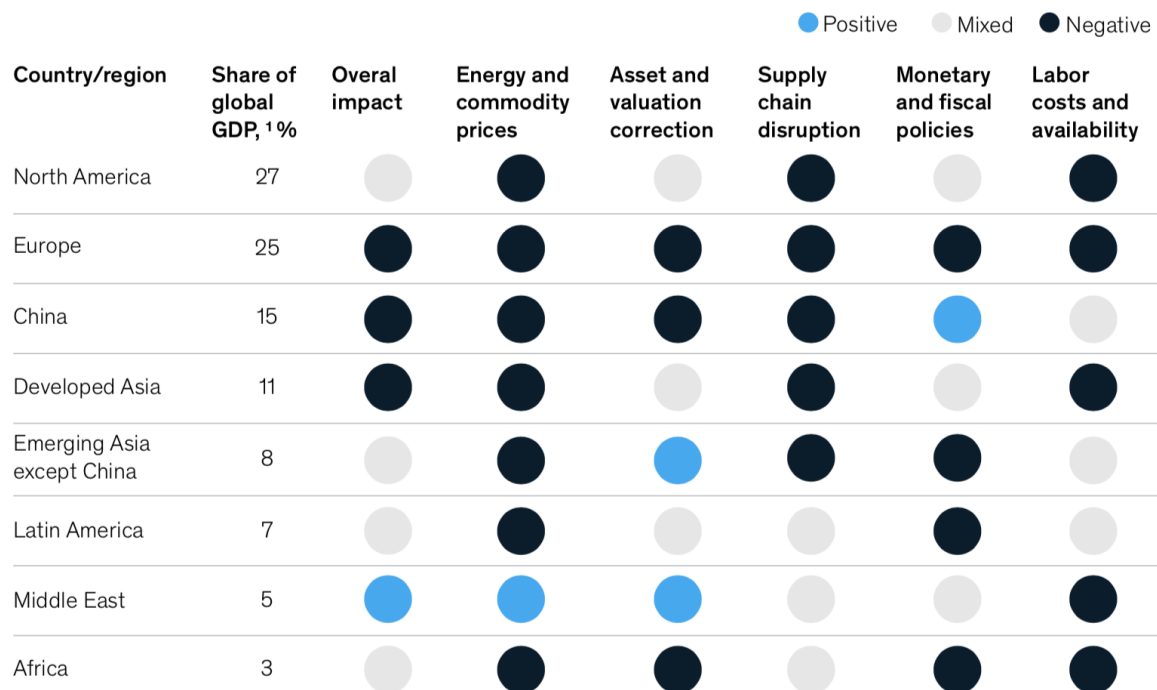

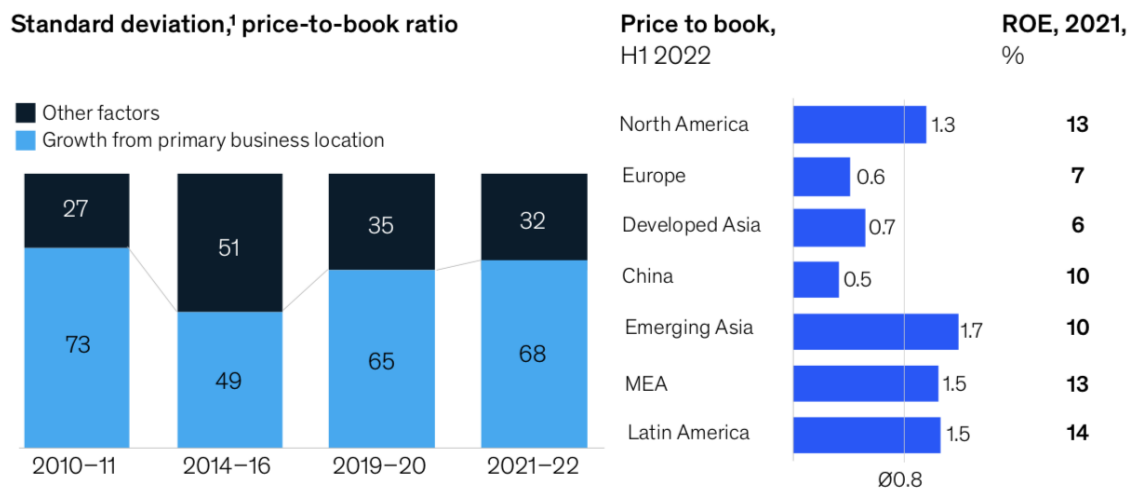
Рис. 2. Вплив глобальних потрясінь за регіонами, 2022

Джерело: Global Banking Annual Review 2022

У звіті *Global Banking Annual Review 2022* зазначається, що у 2022 році на діяльність банків впливали такі фактори: географія, спеціалізація, сегментації клієнтів і масштаб. Розглянемо кожний фактор окремо.

Географія як ключовий фактор. В звіті проаналізовано відхилення в показниках рентабельності банків за останнє десятиліття. Для цього було використано стандартну регресійну модель для оцінки ключових факторів,

що зумовлюють різницю в показниках рентабельності, чи то через місцезнаходження основного бізнесу банку, чи то через інші фактори, зокрема управління, операційну діяльність та всі інші важелі, якими володіють банки. Результати цього аналізу чітко виділяють географію як один з ключових факторів оцінки банку (Рис. 3) [7, с. 21].

Рис. 3. Вплив фактору “географія” на оцінку банку

Джерело: Global Banking Annual Review 2022

За висновками Global Banking Annual Review 2022 на основне місце ведення бізнесу банку зараз припадає 68% його оцінки, і ця частка постійно зростає з 2014 року. У 2022 році багато банків у Європі вже були збитковими; лише 25 відсотків з 300 найбільших європейських банків були оцінені вище балансової вартості у 2021 році. За прогнозом у найближчі місяці вони зіткнуться з посиленням тиском потенційної рецесії [7, с. 20].

Другий вимір, на якому зосереджуються автори звіту - це *спеціалізація банку*. Аналіз показує, що висококваліфіковані спеціалізовані гравці та фінтех-компанії активно працюють з банківськими продуктами, які приносять прибуток, зокрема депозитами, платежами та споживчим кредитуванням. Результатом є двошвидкісна система, в якій традиційні банки залишаються позаду [7, с. 21]. Це залишилося вірним і після корекції ринку в 2022 році, яка не змінила порядок або величину різниці.

Що стосується *сегментації клієнтів*, третього диференціюючого виміру, то він є найбільш універсальним банки, які не зосереджуються на конкретному сегменті, можуть мати клієнтський профіль, який відповідає демографічному розподілу. Однак аналіз свідчить про те, що в роздрібному банківському бізнесі непропорційно високі доходи мають тенденцію концентруватися в певних сегментах. Однією з помітних особливостей цього аналізу є розрив між демографічним розподілом населення та віком, у якому вони генерують банківські доходи. Наприклад, у Сполучених Штатах пік банківських доходів припадає на людей у віці від 60 до 70 років, тобто приблизно через 40 років після демографічного піку. У Китаї спостерігається зворотна тенденція: пік доходів припадає на 20 років раніше демографічного піку, у Європі - пік 40-50 років [7, с. 23].

Четвертий і останній вимір - це *масштаб*. Близько 70% ринкової капіталізації припадає на банки з показником Р/В вище 1 (а це близько половини всіх банків), хоча на них припадає лише 30 відсотків активів. Лише 10 % цих банків вже є масштабними, і їхня частка на ринку становить щонайменше 10%; решта цих банків, що "створюють вартість", можуть отримати вигоду від злиття та поглинання для збільшення свого масштабу [8].

У квітні 2022 року під час французького головування Рада ЄС ухвалила амбітні висновки щодо європейської фінансової стратегічної автономії. Такі висновки ґрунтувалися на консенсусі, що ЄС стикається з величезними фінансовими потребами для переходу до сталої економіки, які оцінюються в 350 млрд євро додаткового фінансування щороку до 2030 року, що вимагає мобілізації приватного сектору. "Справа європейської фінансової стратегічної автономії актуальна як ніколи" - так вважає Еммануель Мулен - Генеральний директор Казначейства Міністерства економіки, фінансів, промислового та цифрового суверенітету, Франція [9, с. 31]. Рік потому потреба у справжній стратегічній автономії є більш

актуальною, ніж будь-коли, оскільки ситуація на фінансових ринках погіршилася, а також з огляду на протекціоністські тенденції у світі.

По-перше, глибоко змінився економічний контекст. Геополітична невизначеність, спричинена війною Росії в Україні, погіршення економічної ситуації та посилення монетарної політики вплинули на європейський фінансовий сектор. Це призвело до збільшення процентного доходу, отриманого фінансовими установами, але також до відновлення обережності в цінах на активи, особливо в кредитних портфелях кредитних установ, і появи вразливостей небанківського фінансового сектору через потенційні ринкові корекції.

По-друге, Закон про зниження інфляції, підписаний у серпні минулого року в США, підкреслив гостру потребу в розробці і спрямуванні додаткових фінансових рішень для перехідного періоду в ЄС. Пропозиція США спрямована на стимулювання інвестицій у вітчизняні "зелені" технології за рахунок значного федерального фінансування. У лютому Європейська Комісія представила Промисловий план "Зелений курс", спрямований на підвищення конкурентоспроможності "нульової" промисловості ЄС, який передбачає державну підтримку для розблокування величезних обсягів приватного фінансування, а також включає законодавство, що охоплює технології, які роблять значний внесок у декарбонізацію. Загалом, за оцінками, ЄС мобілізує 400-500 млрд євро протягом 2021-2027 років.

Крім того, запуск Європейського фонду суверенітету для фінансування спільних проєктів ЄС у сфері чистих технологій, безумовно, допоможе розблокувати приватний капітал для досягнення цілей Зеленого курсу. Для того, щоб цей план був успішним, ще більш важливо, щоб уряди ЄС та країн-членів створили умови для побудови сильного та конкурентоспроможного європейського внутрішнього ринку фінансових послуг. Такий внутрішній ринок найкраще підходить для підтримки

стратегічних цілей ЄС, доповнюючи державні кошти і гарантуючи, що європейські приватні пули капіталу зможуть задовольнити стратегічні потреби європейської економіки у фінансуванні.

Висновки. Протягом наступних п'яти-десяти років ринковий тиск і зміни, включно з технологічними змінами, які порушують традиційну банківську діяльність, приведуть до фундаментальних структурних зламів. Банкам потрібно буде покращити свою короткострокову стійкість і інвестувати в довгострокову перспективу, щоб впроваджувати інновації та підготувати шлях для майбутньої прибутковості, збільшення зростання та підвищення оцінки. У найближчій перспективі чотири стратегічні цілі можуть допомогти підвищити стійкість:

1. *Фінансова стійкість.* Найефективніші банки матимуть структуру чистого прибутку з низькою чутливістю до процентних ставок і витрат на ризик.

2. *Операційна стійкість.* Це означає скорочення або усунення присутності в країнах високого ризику та створення виняткових практик управління ризиками.

3. *Цифрова та технологічна стійкість.* Кібератаки залишаються серйозним ризиком, і найкращі банки мають добре захищену та перспективну технологічну інфраструктуру, а також чудову безпеку даних.

4. *Організаційна стійкість.* Найкращі банки матимуть швидку реакцію та інвестуватимуть у залучення, підвищення кваліфікації та утримання найкращих талантів.

У довгостроковій перспективі банкам доведеться перейти від традиційних бізнес-моделей до більш перспективних платформ, потенційно відокремлюючи такі бізнес-підрозділи, як повсякденне банківське обслуговування та комплексне фінансування чи консультаційні послуги. Банки можуть розглянути кілька підходів. Наприклад, вони можуть розвивати диференційовані відносини з клієнтами, зосереджуючись на

встановленні глибокого емоційного зв'язку. Вони також можуть розробляти власні дані та аналізувати групи клієнтів, у тому числі з використанням розширеної аналітики. Третім варіантом було б робити значні та чіткі ставки під час розподілу ресурсів і капіталу. По-четверте, банки можуть створити нові джерела доступу для клієнтів і доходів, такі як плата за підписку, комісія за платежі та комісія за розповсюдження, які не стосуються балансу. І банки могли б зосередитися на інноваціях, з метою прищеплення дійсно підприємницької культури та залучення й утримання талантів, необхідних для внеску в таку культуру.

Література

1. Bénassy-Quéré A. The banking crisis that didn't happen. Banque de France. 2023. URL: https://www.banque-france.fr/sites/default/files/medias/documents/2023-06_tribune-bloggers_abq_en.pdf (дата звернення: 04.08.2023)
2. Financial stability risks have risen as war tests the resilience of the financial system through various channels. International Monetary Fund. 2022. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/GFSR/Issues/2022/04/19/global-financial-stability-report-april-2022> (дата звернення: 04.08.2023)
3. Qureshi A., Rizwan M.S., Ahmad G., Ashraf D. russia-Ukraine war and systemic risk: Who is taking the heat? Finance Research Letters. 2022. 48. article number 103036. doi: 10.1016/j.frl.2022.103036
4. Zhou X.-Y., Lu G., Xu Z., Yan X., Khu S.-T., Yang J., Zhao J. Influence of Russia-Ukraine war on the global energy and food security. Resources, Conservation and Recycling. 2022. 188. article number 106657. doi: 10.1016/j.resconrec.2022.106657
5. Santorsola M., Caferra R., Morone A. The financial repercussions of military escalation. Physica A: Statistical Mechanics and its Applicatio. 2022. 603. article number 127791. doi: 10.1016/j.physa.2022.127791

6. Standard Eurobarometer 99 - Spring 2023. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3052> (дата звернення: 04.08.2023)
7. Banking on a sustainable path. Global Banking Annual Review 2022. URL: https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/financial_services/our_insights/global_banking_annual_review_2022_banking_on_a_sustainable_path.pdf (дата звернення: 04.08.2023)
8. Gomez C.A.G., Byrne R., O'Connell S., Yassenovets I. Strategic M&A in US banking: Creating value in uncertain times. McKinsey. November 8, 2022.
9. Svantesson E. The Eurofi views magazine. April 2023. URL: https://www.eurofi.net/wp-content/uploads/2023/04/views-the-eurofi-magazine_stockholm_april-2023.pdf (дата звернення: 04.08.2023)

References

1. Bénassy-Quéré A. The banking crisis that didn't happen. Banque de France. 2023. URL: https://www.banque-france.fr/sites/default/files/medias/documents/2023-06_tribune-bloggers_abq_en.pdf (date of access: 04.08.2023)
2. Financial stability risks have risen as war tests the resilience of the financial system through various channels. International Monetary Fund. 2022. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/GFSR/Issues/2022/04/19/global-financial-stability-report-april-2022> (date of access: 04.08.2023)
3. Qureshi A., Rizwan M.S., Ahmad G., Ashraf D. russia-Ukraine war and systemic risk: Who is taking the heat? Finance Research Letters. 2022. 48. article number 103036. doi: 10.1016/j.frl.2022.103036
4. Zhou X.-Y., Lu G., Xu Z., Yan X., Khu S.-T., Yang J., Zhao J. Influence of Russia-Ukraine war on the global energy and food security. Resources,

- Conservation and Recycling. 2022. 188. article number 106657. doi: 10.1016/j.resconrec.2022.106657
5. Santorsola M., Caferra R., Morone A. The financial repercussions of military escalation. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applicatio.* 2022. 603. article number 127791. doi: 10.1016/j.physa.2022.127791
  6. Standard Eurobarometer 99 - Spring 2023. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3052> (date of access: 04.08.2023)
  7. Banking on a sustainable path. *Global Banking Annual Review 2022.* URL: https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/financial_services/our_insights/global_banking_annual_review_2022_banking_on_a_sustainable_path.pdf (date of access: 04.08.2023)
  8. Gomez C.A.G., Byrne R., OConnell S., Yasenovets I. Strategic M&A in US banking: Creating value in uncertain times. McKinsey. November 8, 2022.
  9. Svantesson E. The Eurofi views magazine. April 2023. URL: https://www.eurofi.net/wp-content/uploads/2023/04/views-the-eurofi-magazine_stockholm_april-2023.pdf (date of access: 04.08.2023)